

INSTRUKTÁŽ K PRAXI EP A METODICKÝ MATERIÁL PRO STUDENTY

Charakteristika praxe:

1. Praxe v edukačním procesu

Pedagogická praxe je nezbytnou součástí profesní přípravy studentů učitelských oborů, proto jsou do studijních programů zařazeny různé formy praxe s různými cíli, obsahy a v různých časových dotacích.

V současné době jsou ve studijních programech v rámci strukturovaného studia realizovány následující formy praxí:

- v bakalářském stupni je zařazena Praxe v edukačním procesu ve 3. ročníku. Je to praxe průběžná, což znamená, že student v průběhu jednoho semestru samostatně navštěvuje vybranou školu a plní úkoly podle metodických pokynů, které jsou popsány v následujícím metodickém návodu.
- v navazujícím magisterském stupni je zařazena Souvislá praxe v 1. a 2. ročníku. Student je uvolněn z výuky na fakultě a praktikuje na vybrané škole v celistvém bloku (v 1. roč. třítýdenním, ve 2. roč. čtyřtýdenním) ve školském zařízení a pod vedením cvičného učitele plní zadané úkoly.

Cíle, ke kterým dospěje student v předmětu **Praxe v edukačním procesu**, se vztahují jak k individuálnímu osobnostnímu a profesnímu vývoji, tak k aplikaci doposud získaných teoretických poznatků a můžeme je vymezit následujícím přehledem:

- získání vhledu do konkrétního školního klimatu, práce učitele a do fungování školy jako organizačního celku
- ověření a aplikace teoretických vědomostí získaných dosavadním studiem,
- prožití a zvnitřnění pedagogických situací,
- individuální angažovanost studenta na práci školy,
- výcvik adaptačních schopností na specifickou situaci školní výuky,
- vnímání, hodnocení a přijetí učitelských vzorů,
- zvládání sociálních a komunikativních situací,
- výcvik sebereflexe v budoucí profesi,
- zvýšení úrovně empatie,
- ověřování učitelských kompetencí,
- vytvoření představy o práci učitele, jeho pozici a roli při výchově a vzdělávání,
- na základě povinnosti provést srovnání dvou vybraných škol a jejich učitelů je student nucen cíleně reflektovat, argumentovat a hodnotit rozdíly mezi těmito školami.

Metodické pokyny k průběhu praxe

V následujících metodických pokynech jsou podrobně rozpracovány jednotlivé kroky, úkoly a zadání, které bude student absolvovat podle vlastního časového plánu, svých možností a v libovolném pořadí.

Abyste dospěli k cílům, které jsou v úvodu stanoveny, byl zpracován seznam úkolů, **požadavků a zadání**, které budete během praxe postupně plnit:

Praxi vykonává student samostatně v průběhu zimního nebo letního semestru podle pokynů uveřejněných na webových stránkách STŘEDISKA PEDAGOGICKÝCH A ODBORNÝCH PRAXÍ PdF UP Olomouc viz <https://www.pdf.upol.cz>) nebo v IS STAG (modul Praxe)

Základní pokyny pro studenty:

První krok - vytiskněte si formuláře:

- přihlášku na praxi,
- průvodní dopis pro ředitele,
- dohodu o provedení práce pro učitele (dvakrát),
- osobní dotazník pro učitele,
- výkaz praxe
- žádost pro SPOP (jen kombinované studium)

Další krok - jednání se školou

Vyberte si dle svých možností ZŠ s 1 a 2. stupněm a to nikoliv v Olomouci. Je to z důvodů zahlcení olomouckých škol dalšími typy praxí. Výhodná je pro Vás škola v místě bydliště.

Osobně oslovte ředitele školy (školy si nepřejí kontakt e-mailem nebo telefonem) a požádejte o možnost vykonat praxi na jeho škole.

Použijte přitom **průvodní dopis pro ředitele školy** a v případě souhlasu ředitele si nechejte potvrdit **přihlášku na praxi**.

Přihlášku odevzdejte v písemné podobě nejpozději 14 dnů před nástupem na praxi Ing. Janošíkovi na Středisku pedagogických a odborných praxí. Pořídte si také elektronickou kopii přihlášky (naskenovaná kopie či fotografie přihlášky), kterou budete po podepsání ředitelem školy potřebovat pro pozdější vložení do modulu Praxe v rámci IS STAG (viz dále).

Dále postupujte podle metodického materiálu *Praxe v edukačním procesu*. Ze šesti požadovaných úkolů portfolia jste povinni splnit pět.

Počet dnů praxe není přesně určen, doporučujeme minimálně 5 dní, záleží na možnostech školy i studenta a na vzájemné domluvě. Není možné vynechat úkol sebereflexe a úkol hospitace v hodinách.

Průběh praxe:

Vedení školy přidělí studentovi po nástupu na praxi tzv. cvičného učitele, který mu bude při praxi nápomocen. Tomuto učiteli předejte **dohodu o provedení práce** a požádejte ho o vyplnění **osobního dotazníku**. Netýká se studentů kombinovaného studia.

Vyplněnou *dohodu* a *osobní dotazník* odevzdejte v papírové podobě dr. Pitnerové (Ústav pedagogiky a sociálních studií). Je také možnost, že škola pošle dohodu i dotazník sama.

Povinností studenta na edukační praxi je :

- chovat se zdvořile a dobře reprezentovat fakultu
- plnit úkoly pro své portfolio podle metodického materiálu (především absolvovat **8-10 hospitací** v různých předmětech u různých učitelů na 1. a 2. stupni, z nich pořizovat záznamy, které budou součástí portfolio.)

Portfolio:

Úkoly zpracované podle metodického návodu včetně hospitací vypracujete formou *portfolio*, které obsahuje:

- titulní list s nápisem Praxe v edukačním procesu, příjmení, ročník, obor nebo kombinace
- zpracované úkoly a hospitační záznamy (zpravidla každý na 1 stranu)
- *portfolio* a *výkaz pedagogické praxe* student nahraje do systému Praxe v IS STAG, (typ souboru: Výstup z praxe). Součástí portfolio je i sebereflexe studenta z praxe v rozsahu min. 5 stran. Sebereflexe má podobu reflektivního deníku z praxe – viz úkol č. 1.6.
- *elektronickou kopii přihlášky* student nahraje ihned po skončení praxe do modulu Praxe v IS STAG (typ souboru: Přihláška na praxi)
- student po vložení požadovaných souborů do modulu Praxe v rámci IS STAG vyplní dotazník (sekce: Hodnocení studenta).

Termín odevzdání – zápočtový týden příslušného semestru, v němž student koná praxi.

Studenti kombinovaného studia působící jako učitelé déle než 3 roky mohou podat na Středisko praxí *žádost pro SPOP* o uznání praxe.

Úkoly pro portfolio

1 Seznámení studenta se školou

1. 1 Historie a současná situace školy - nepovinná část

Vstup:

Škola je sociální, kulturní, výchovná a vzdělávací instituce a vyznačuje se osobitostí své historie s mnoha změnami. V současnosti však je ovlivňována novými a měnícími se skutečnostmi. Mohou to být demografické, ekonomické, správní, i třeba dopravní faktory. Může to být i měnící se etnická situace.

Zadání:

Pojednejte o současnou situaci školy zejména z těchto pohledů:

- v čem shledáváte největší rozdíly mezi dnešní a historickou situací školy,
- zhodnoťte místní význam školy,
- zabývejte se perspektivou školy v aspektu demografickém, dopravním, správním atd.,
- zjistěte, jaké jsou formy spolupráce školy s obcí, s veřejností, se sociální sférou.

Informační zdroje:

- plán rozvoje školy,
- současná školská politika obce,
- úloha školy ve správním (regionálním) systému.

Technika zjišťování:

- studium dokumentů,
- rozhovor s vedením školy.

Produkt:

seminární písemná práce

Forma produktu:

zpráva pro (místní) tisk, nebo osnova pro rozhlasové vysílání

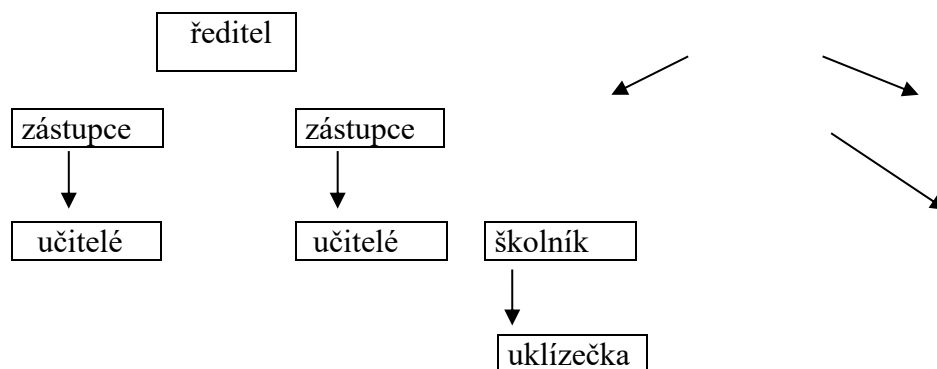
1.2 Organizačně - funkční struktura školy – povinná část

Vstup:

Organizaci školy chápeme jako uspořádanou jednotku společně pracujících lidí, kteří plní určité úkoly, za které jsou odpovědní. Ve školství je základní formální struktura dána těmito pozicemi: ředitel, zástupce, třídní učitel, učitelé, výchovný poradce, vychovatelé, další pracovníci.

Při řízení v základním školství se uplatňuje zásada jednoho vedoucího, který má ze zákona vyplývající rozhodovací pravomoc a zodpovědnost. Je to tzv. lineární organizační struktura, ve které se mohou objevovat nejrůznější varianty, vyplývající z velikosti a typu školy. Organizační schéma, graficky zobrazující strukturu školy, je součástí její dokumentace.

Příklad organizačního schématu (organogramu) lineárního:

Zadání:

Popište organizaci školy, ve které působíte:

- počet zaměstnanců celkem,
- počet pedagogických pracovníků,
- počet nepedagogických pracovníků,
- počet třídních učitelů,
- aprobovanost učitelů,
- schematicky znázorníte strukturu řízení,
- integrovanost školy (začlenění MŠ, ŠD, mimoškolní aktivity v rámci školy)
- spolupráce s institucemi zajišťujícími mimoškolní práci s dětmi (ZUŠ, Sokol, apod.).

Informační zdroje:

- plán rozvoje školy,
- ústní sdělení kompetentních pracovníků.

Technika zjišťování:

- studium dokumentů,
- rozhovor.

Produkt:

seminární písemná práce

Forma produktu:

stručná zpráva o personální a organizační situaci školy

1.3 Právní normy a pedagogické dokumenty – povinná část

Vstup:

Základními **právními normami**, závaznými pro práci učitelů, jsou: **Školský zákon** a **Zákon o pedagogických pracovnících** (Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a Zákon o pedagogických pracovnících č. 563/2004Sb.) Existují ještě další upřesňující zákony a závazné normy. Pro orientaci ve školské legislativě je nejnadhnější najít si na internetu tzv. *Úplné znění školského zákona* (Úplné znění zákona č. 561/2004 bylo vyhlášeno 2. září 2008 a zohledňuje všechny změny zákona, které nabyly účinnosti do tohoto data).

Pro práci učitele (i budoucího) je důležitá znalost tzv. **pedagogických dokumentů**. Těmi se rozumí zásadní obsahové dokumenty **teoretické** povahy (školní vzdělávací program, učebnice, metodické příručky) a také dokumenty administrativní a **praktické** povahy (vnitřní řád školy, třídní knihy, třídní výkazy, katalogový list, žákovské knížky).

Zadání:

- vyhledejte na internetu (<http://www.msmt.cz>) dva hlavní zákony (případně Úplné znění školského zákona) a prostudujte je,
- vyžádejte si a prostudujte výše uvedené pedagogické dokumenty (teoretické i praktické),
- zjistěte specifika vnitřního řádu školy,
- zjistěte, kde jsou ve škole uloženy právní normy a jak jsou pedagogům dostupné,
- zjistěte, které pedagogické dokumenty se musí archivovat, kde, na jak dlouho a za jakých podmínek,
- zjistěte, kdo je oprávněn nahlížet do třídní knihy, výkazu, katalogových listů.

Informační zdroje:

uvedené zákonné normy (zákony) a pedagogické dokumenty

Technika zjišťování:

- studium dokumentů,
- rozhovor.

Produkt:

písemná rekapitulace nálezů podle zadání v bodovém výčtu

Forma produktu:

zpráva

1.4 Edukační proces – povinná část

1.4.1 Edukační situace

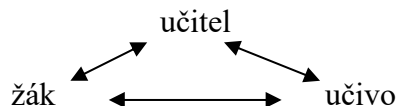
Vstup:

Edukační proces, zkráceně **edukace**, je činnost, při níž se žáci učí a učitel jim učení zprostředkovává tak, aby bylo účinné – vyučuje je. Jedná se o řízený, záměrný (intencionální) proces.

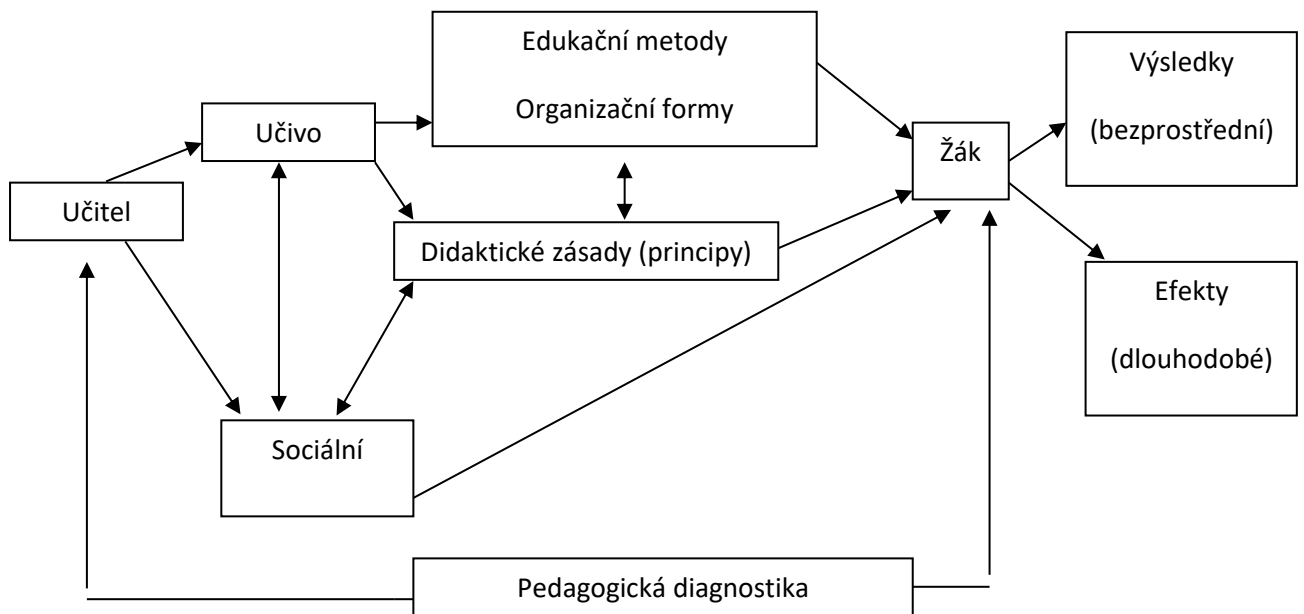
Tradiční dvouslovný pojem „výchova a vzdělávání“ je v poslední době nahrazován mezinárodně používaným termínem edukace, který významově zahrnuje obě složky. Výchova a vzdělávání spolu úzce souvisí, prolínají se, jsou ve školním prostředí neoddělitelné.

V důsledku nesprávného pochopení edukačního procesu se ve školské praxi stále setkáváme s tím, že učitelé přeceňují význam kognitivních cílů, a proto věnují značnou didaktickou péči oblasti vzdělávání a zanedbávají oblast sociálních vztahů, rozvoje osobnosti a charakteru žáků. Sociální vztahy zahrnují **interakci, percepci a komunikaci**.

Edukační proces lze vyjádřit velmi zjednodušeně schematicky jako vztah mezi třemi činiteli: učitel, žák, učivo, tzv. **didaktickým trojúhelníkem**.

Jiné, složitější schéma edukačního procesu může obsahovat další komponenty, zahrnující jak didaktické zpracování učiva (**oblast vědění**), tak sociální vztahy (**oblast lidského bytí**).

Zadání:

- proveďte naslechové hospitace ve všech postupných ročnících základní školy, na které provádíte praxi. Na druhém stupni navštivte vyučovací hodiny různých předmětů i mimo vlastní aprobaci.
- v navštívených hodinách pracujte metodou pozorování a zaměřte se přitom na čtyři základní faktory: na učitele, žáky (jako celek), žáky (jako jednotlivce) a na podmínky edukačního procesu (viz odstavec informační zdroje)

- vyžádejte si tematické plány a učební osnovy vyučovaných předmětů, které korespondují s Vaší aprobací.
- doporučujeme absolvovat 8 – 10 hospitací podle možností školy.

Informační zdroje:

Nemáte ještě zkušenosti v oblasti didaktiky oboru, ale znáte již obecné zákonitosti, které se vztahují k činnosti učitele, k činnosti žáků a k podmínkám edukačního procesu. Pro usnadnění vaší práce vám nabízíme výčet základních jevů, na které se na které se během hospitace zaměřte:

učitel:

- vztah k žákům: povzbuzuje, chválí, je vlídný, laskavý, spravedlivý, pomáhající, uznalý, respektuje osobnosti, je pozitivní, optimistický, se smyslem pro humor – nebo naopak,
- vztah k chybným výkonům: přeceňuje chybu, kritizuje, ironizuje, podceňuje žáky – nebo naopak,
- vztah k vyučovacím postupům: jaké vyučovací metody učitel nejčastěji používá, zaznamenali jste aktivizující metody, jak jsou zapojeni žáci, mají prostor na dotazy?
- na jaké úrovni je učitelova verbální a neverbální komunikace?
- poznali jste, jaký typ autority má učitel u žáků?
- jaké typy zkoušení a jaký přístup učitele k žákům při zkoušení jste zaznamenali?
- jak se daří učiteli naplnit cíl hodiny, je organizace hodiny efektivní?
- zhodnotil učitel na konci hodiny míru a kvalitu dosažení cílů?
- pokuste se stanovit, jaký styl řízení v učitelově činnosti převládá (demokratický, liberální, autoritativní)

žáci (jako celek):

- vztah k učiteli: spolupracují, ptají se, respektují podmínky a postup výuky, dodržují kázeň, jsou pozorní, jsou radostní – nebo naopak,
- vzhledem k výuce: jsou aktivní, unavení, při učebních činnostech spolupracují, umí se soustředit, jsou ukáznění, jaký je jejich podíl na výuce?

žáci (jako jednotlivci):

- zaznamenali jste nápadné projevy žáků, které vypovídají o jejich osobnosti či temperamentu?

- možné pozitivní projevy: originalita řešení úkolů, výborné výsledky, přesné vyjadřování, samostatnost, aktivita, dominantní osobnost s pozitivním vlivem na ostatní, ochotný, spolupracující,
- možné negativní projevy: nápadná nepozornost, nesoustředěnost, nekázeň, neochota, negativní vliv na ostatní

podmínky edukačního procesu:

- počet žáků ve třídě, jejich složení dívky – chlapci, způsob rozesazení žáků,
- ergonomické faktory (velikost místnosti, barevné a estetické pojetí, osvětlení, hluchnost, konstrukce a vzhled nábytku),
- zařazení vyučovací hodiny v denním a týdenním rozvrhu hodin,
- vybavenost vyučovací hodiny didaktickou technikou (byla funkčně a efektivně využita?)
- jaké názorné pomůcky jste při vyučovací hodině viděli (bylo jejich využití efektivní?)

Technika zjišťování:

- pozorování,
- rozhovor.

Produkt:

- pro každou hospitaci jednotlivý záznamový arch

Forma produktu:

hospitační záznam, obsahující:

- datum, vstupní údaj o vyučovacím předmětu, tématu hodiny, cílech hodiny, ročníku, počtu žáků, vyučujícím (muž – žena, jméno záměrně neuvádějte),
- další obsah se může řídit výše uvedenou osnovou.

1.4.2 Edukační činnosti učitele

Vstup:

Učitel **organizuje** a **řídí** edukační proces. K této činnosti je vybaven **profesními kompetencemi**. Učitelská profese však zahrnuje i činnosti, které s edukačním procesem souvisí, ale nejsou jeho přímou součástí. Jedná se zejména o funkci třídního učitele, výchovného poradce, metodika, správce kabinetu. Učitelé také konají dozor nad žáky o přestávkách. V některých školách se učitelé podílí na zájmových aktivitách žáků v době mimo vyučování. Učitelé průběžně spolupracují s rodiči.

Činnosti učitelů a časové rozvržení kategorií činností postihují tzv. **profesiografické metody**. Teprve v posledních letech se v rámci **pedeutologie** (teorie učitelské profese) provádí výzkumy, zaměřené na náplň učitelovy práce.

Zadání:

Zjistěte:

- jaké jsou úkoly třídního učitele (i administrativní),
- jaké jsou úkoly výchovného poradce,
- co obnáší práce pedagogického asistenta a metodika prevence,
- jaké povinnosti vyplývají pro učitele při dozoru nad žáky o přestávkách,
- jaké jsou ve škole sbírky, jak jsou uspořádány a jaké mají správci sbírek (kabinetů) povinnosti,
- zda je ve škole knihovna, jaký má řád a využití,
- jaké je technické vybavení školy,
- jak se učitelé školy podílí na mimoškolní zájmové činnosti žáků,
- jak je ve škole organizováno setkávání s rodiči.

Informační zdroje:

- rozhovory se zástupcem ředitele a s učiteli,
- záměrné pozorování „života“ ve škole,
- osobní účast: při dozoru, při učitelově přípravě na výuku v kabinetu, při setkání s rodiči, při administrativních úkolech třídního učitele.

Technika zjišťování:

- rozhovor
- pozorování

Produkt:

písemný záznam zjištěných skutečností podle bodů zadání

Forma produktu:

zpráva

1.5 Životní a profesní spokojenost učitelů – nepovinná část

Vstup:

Učitelství patří mezi tzv. **vztahová povolání**. Při těchto typech profesí nejde jen o kvalifikovaný výkon profesních aktivit, ale také o neustálý kontakt s živými bytostmi (žák, pacient, klient), s jejich potřebami a zvláštnostmi. Vztahová povolání (lékař, sociální pracovník, zdravotní sestra) kladou větší důraz na psychickou zralost a stabilitu, vyrovnanost, empatii, schopnost reagovat na měnící se situace, odolnost vůči stresu, sociální kontaktabilitu, komunikaci, pomoc a vstřícnost. Jsou také mimořádně psychicky náročná, někdy až vyčerpávající.

Zadání:

Uskutečňte rozhovor se svým cvičným učitelem na téma jeho životních a profesních pocitů. Zaměřte se na to, zda:

- vzpomíná na své učitelské začátky,
- spatřuje smysl ve své práci,
- se změnil charakter jeho práce, žáci, škola,
- je spokojen s prostředím, s výsledky své činnosti,
- považuje prestiž učitelského povolání za vysokou či nízkou,
- se domnívá, že je u žáků oblíben či nikoliv,
- je náročným nebo benevolentním učitelem,
- co je na jeho práci nejtěžší,
- by si znovu zvolil profesi učitele atd.

Informační zdroje:

kontakt se cvičným učitelem

Technika zjišťování:

rozhovor se cvičným učitelem

Produkt:

písemný záznam zjištěných skutečností

Forma produktu:

zápis rozhovoru

1.6 Sebereflexe – povinná část

Vstup:

Reflexe (latinsky odraz) znamená racionální duševní návrat k dějům, jevům, událostem a souvislostem, je to zpětné promítání minulých dějů, rozebírání událostí, hledání pravděpodobných příčin, analýza a hodnocení důsledků. Znamená však také cestu k nalézání lepších řešení.

Sebereflexe je reflexe vztažená k vlastní osobě a vlastní zkušenosti, je to určité zhodnocení sebe sama v určitých situacích. Člověk si klade otázky, které mu pomohou zrekapitulovat situaci, v které se nacházel, zhodnotit ji, kriticky posoudit a najít uspokojivá východiska (strategie) do budoucnosti. Je to tiché zamyšlení nad proběhlými jevy a nad svou rolí v nich. Děje se tak prostřednictvím zahloubání se, přemýšlení, rozjímání, hledání příčin a souvislostí, srovnáváním výsledku se zamýšlenými cíli a záměry. Je to cesta ke zvýšení kvality vlastní osobnosti.

Pedagogická sebereflexe je zúžení a zaměření běžné sebereflexe na profesi učitele, při ní si učitel klade otázky typu: jaký jsem učitel, proč jsem něco dělal tak a ne jinak, mohl jsem volit jiná slova nebo metodu, byl jsem objektivní a spravedlivý, co bych mohl udělat lépe, čím bych více prospěl a pomohl žákovi? Pozor! Kdo není schopen reflexe vlastní činnosti, nebude se zlepšovat.

Reflexe a sebereflexe jsou individuální duševní činnosti, ale komunikací s jinými lidmi (kolegy, cvičným učitelem) se rozšiřují, obohacují a vedou k omezování počáteční profesionální nejistoty a k rozšíření spektra schopností a dovedností. Proto neváhejte výsledky

reflexe a sebereflexe sdělovat. Při praxi k tomu budete mít dostatek příležitosti. Držte se přitom hesla „Vím-li něco jistě (příliš jistě), měl bych dříve nebo později hledat lidi, kteří mi pomohou vidět to ještě jinak.“

Zadání:

- pokuste se o reflexi absolvované praxe z hlediska jejího přínosu pro vaši pedagogickou přípravu a její kvality,
- pokuste se také o sebereflexi, tj. o zamyšlení, jaké pocity se vás odehrávaly, co jste při praxi prožívali, jak jste se cítili, co vás překvapilo a proč.

K tomu vám nabízíme soubor otázek, a to ve dvou oblastech:

1. neobvyklá, překvapivá situace
2. reflexe přínosů a zisků

Náměty a otázky k prvnímu zadání:

Setkali jste se během individuální praxe s něčím nečekaným, co vás zaujalo, překvapilo?
Specifikujte krátce tuto situaci.
Popište své pocity.
Jaká byla vaše role v této situaci?
Poučili jste se?

Náměty a otázky k druhému zadání:

Jaké pocity vás naplňují po ukončení praxe?
Naplnila vaše očekávání?
Měl váš pobyt na škole i emotivní rozměr?
Které úkoly jste nesplnili a proč?
Co se vám nejlépe podařilo?
Splnila vaše praxe cíle, které jsme stanovili na počátku?
Získali jste představu o vlastní realizaci v roli učitele?
Zaujal vás některý učitel tak, že se vám stal modelem?
Změnili jste názor na učitelské povolání?
Máte dojem, že se škola mění k lepšímu?
Jste spokojeni se svou volbou povolání?

Forma produktu:

volná, sdílená informace o osobních prožitcích a pocitech, esej